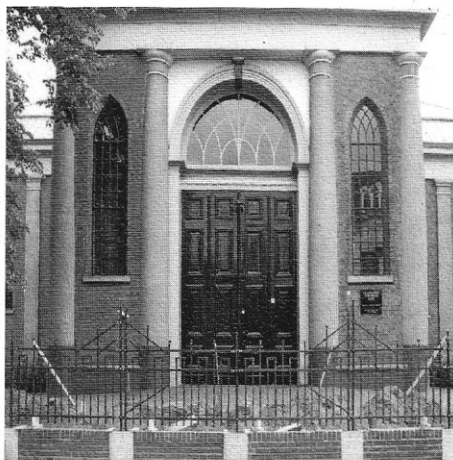
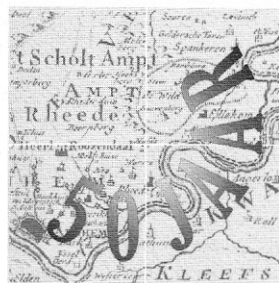

AMBT & HEERLIJK HEID

Jaargang 50
nummer 145
december
2004

50 Jaar

Oudheidkundige Kring Rheden - Rozendaal 50 Jaar

Rozendaal

OUDHEIDKUNDIGE KRING RHEDEN-ROZENDAAL

Doelstelling

De Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal is opgericht 11 januari 1954 en heeft zich ten doel gesteld:

de bevordering van de kennis van de geschiedenis van land en volk van de Veluwezoom, in het bijzonder van de gemeente Rheden en Rozendaal. De Vereniging tracht dit doel te bereiken door het houden van lezingen en tentoonstellingen, het bewaren van historische voorwerpen en door het bevorderen van plaatselijk onderzoek op historisch gebied alsmede door steun van en samenwerken met instellingen, stichtingen of verenigingen die een soortgelijk doel nastreven.

Activiteiten

Het archief van de Kring wordt bewaard in het Gelders Archief Arnhem en omvat een grote verzameling boeken, dia's, foto's en andere voorwerpen. In overleg zijn deze archiefstukken ter inzage voor de leden.

Vier maal per jaar wordt er een lezing gehouden door een deskundige, die een interessant onderwerp belicht. In de zomer en winter wordt voor de leden een excursie georganiseerd.

Het eigen periodiek verschijnt per kwartaal, waarin onderwerpen behandeld worden die een raakvlak hebben met zowel de locale als de regionale geschiedenis.

De Kring is aangesloten bij het Gelders Oudheidkundig Contact (GOC).

Bestuur

Voorzitter & Secretaris

E. Olde Rikkert
Sophiastraat 42
6882 NL Velp
Tel 026 3646618

Vice-voorzitter

W.M.J. de Wit
Diepesteeg 25
6994 CC De Steeg
Tel 026 4954344

Penningmeester

C. van Vugt
Prinses Irenelaan 26
6951 AH Dieren
Tel 0313 619569
Bank: Postgiro 1164291

Ledenadministratie

H. Bruil
Overhagenseweg 70
6883 GX Velp
Tel 026 3617864

Bestuursleden

P.J. Clous	Velp
A.H. van Manen	Dieren
T. van der Werf	Velp

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een ge-
automatiseerd gegevensbestand, of open-
baar gemaakt, in enige vorm of op enige
wijze, zonder voorgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Ambt en Heerlijkheid

Is een uitgave van de Oudheidkundige
Kring Rheden-Rozendaal
Verschijnt 4 keer per jaar
Nummer 145, december 2004
ISBN 1384-3362

Redactie

M.C.A.P. Brekelmans-Roelofs, J. de Bruijn,
H. Bruil, I.M. ten Holte-Oerlemans,
P.J.A. Kamper sr en J.P. Rijnbende

Redactieadres

J. de Bruijn
Hogeweg 14B
6881 EC Velp
Tel 026 3640330

Abonnement

- In combinatie met lidmaatschap
Oudheidkundige Kring
- Individuele leden € 18 per jaar
- Echtparen of
samenwonenden € 25 per jaar
- Losse nummers
exclusief
verzendkosten € 4,25 per stuk

Vormgeving

P.J.A. Kamper sr

Druk

Paverds Printshop Velp

Inhoud

- 2 *Eindejaarswens*
Elise Olde Rikkert
- 4 *Een Sprankelende Jubileummiddag*
F. Wellink
- 10 *Lezers vragen*
Lezers antwoorden
Co de Bruijn
- 11 *Een 'nieuw'- 'oud' hek voor de Grote Kerk te Velp*
Co de Bruijn
- 14 *Van bewaarschool naar basisschool*
Harrie Wegman
- 17 *'Hof te Dieren' in de late Middeleeuwen Deel 9*
Frits Tesser
- 27 *Zomerexcursie Elburg*
Peter Clous & Ans van Manen
- 29 *Verschenen: Zuinigheid met vlijt . . .*

Het jubileumjaar van de Oudheidkundige Kring is zaterdag 13 november j.l. afgesloten met een daverend feest en de presentatie van het boek 'Zuinigheid met vlijt'.

Het was in 2002 dat binnen het bestuur voor het eerst gesproken werd over het naderende jubileum. Wat doen we eraan en voor wie. Tegen het einde van dat jaar werd de werkgroep '54 geformeerd, die gevraagd werd met voorstellen te komen.

Leden van de werkgroep zijn: Tineke Cretier, Ietje ten Holte, Arend Bulder, Walter de Wit en Frank van Heusden. De werkgroep stelde voor om, naast de eigen leden te proberen de hele bevolking van beide gemeenten bij het Jubileum te betrekken. Een oproep in de plaatselijke pers zorgde voor veel reacties. Veel mensen waren bereid herinneringen op te halen uit de jaren 50 en gebruiksvoorwerpen te lenen voor de tentoonstelling in het gemeentehuis van Rheden, waarmee het jubileumjaar geopend werd. Immers 11 januari 2004 bestond de Oudheidkundige Kring precies 50 jaar!

De werkgroep '54 heeft veel mensen weten te enthousiasmeren om hun bijdragen te leveren aan de tentoonstelling, het boek en ook aan het welslagen van de feestmiddag. Voor deze laatste werden ook echtgenotes ingeschakeld: Hanneke Bulder heeft de modeshow 'gecomponeerd' en Jetta de Wit heeft de videopresentatie en de vijftiger jaren muziek gedigitaliseerd. De hoeveelheid werk, die is verzet verdient veel bewondering.

Aan wethouder Jansen hebben we straatnaambordjes aangeboden met daarop de naam van de heer Kerkkamp, mede-oprichter en gedurende 27 jaar bestuurslid van onze vereniging. Het belang van de heer Kerkkamp voor de Oudheidkundige Kring is, mag ik aannemen, binnen de Kring bekend. Maar zijn verdiensten reiken verder dan de Oudheidkundige Kring en gaan de beide gemeenten aan. Hij heeft als waardering voor zijn vele onderzoek en publicaties tijdens zijn leven de zilveren legpenning van de gemeenten Rheden en Rozendaal mogen ontvangen.

Om hem eer te betonen en misschien bekendheid te geven bij een groter publiek is bedacht dat het aardig zou zijn als een straat naar hem vernoemd zou worden. We hebben bij beide gemeenten geïnformeerd of dat mogelijk zou zijn en na enig zoeken naar straten of weggetjes die nog geen naam hebben is er toestemming van de gemeente Rheden om het pad naast het Velpse Ziekenhuis voortaan HENDRIK KERKKAMPPAD te noemen.

De aanwezigheid van ruim 200 leden op de feestmiddag was voor de organisatoren en voor het bestuur hartverwarmend. De burgemeesters mevrouw Van Wingerden en mevrouw Boerma gaven acte de présence ondanks hun drukke werkzaamheden en als eregasten waren aanwezig de heer Van Oosten Slingeland, medeoprichter en eerste voorzitter van de Kring en de andere oud-voorzitters van de afgelopen 50 jaar, oud-bestuursleden en leden van verdienste. Het feit dat de eerste voorzitter bij dit jubileum aanwezig was betekent niet alleen dat hij tot 'de sterken' behoort maar dat hij - en ook zijn collega's

van destijds - jonge mensen waren, jonge mannen in dit geval. Dertigers !!!!

Dat geeft meteen aan wat een van onze doelstellingen is voor de komende jaren willen we over 50 jaar nog bestaan: het werven van jonge leden. Dat zowenig jonge mensen lid zijn van een vereniging als de onze - ook zuster verenigingen kampen met dit probleem! - komt niet door gebrek aan historische belangstelling denk ik, maar meer door gebrek aan tijd.

Bij het lezen van de interviews met de oud-voorzitters komt steeds weer naar voren hoe er met enthousiasme werd gewerkt voor de Oudheidkundige Kring. Ik kan u verzekeren: dat is nog niet anders en niet alleen binnen het bestuur wordt enthousiast gewerkt. Wat dacht u van de werkgroep die 2 jaar bezig is geweest om het Jubileum vorm te geven?

En de redactie van Ambt en Heerlijkheid: ter gelegenheid van het jubileum heeft zij een 'special' uitgebracht met artikelen over de pioniers van onze Kring de heren Kerckamp en Kruijswijk Jansen; interviews met alle vijf oud-voorzitters en met de heer Baltjes, oud-redactiesecretaris en schrijver van vele artikelen voor A&H, wie kent zijn wandelingen niet!

Al geruime tijd geleden zijn leden van de redactie op pad gegaan om de interviews af te nemen. Deze 'special' geeft een prachtig beeld van de geschiedenis van de Oudheidkundige Kring van de afgelopen 50 jaar.

Vier keer per jaar wordt Ambt en Heerlijkheid gemaakt, een goed en mooi tijdschrift, het visitekaartje van onze vereniging. Op de plank van de redactie liggen ook nog een aantal manuscripten, die de schrijvers en ook wij graag in boekvorm willen uitgeven.

Ook is een aantal leden steeds weer bereid om A&H bij u thuis te brengen, belangrijk om de kosten te beperken.

De PR-commissie doet kond van onze activiteiten in de plaatselijke pers, waardoor de bekendheid van de Kring toeneemt, wat onder meer te merken is aan het aantal bezoekers van lezingen.

De laatste tijd hebben we verschillende schenkingen mogen ontvangen van leden en niet leden, een werkgroep is in oprichting om dit materiaal te sorteren alvorens het in het Archief onder te brengen.

En dan het World Wide Web, daar zullen we ons in de toekomst ook op moeten presenteren.

Enfin nog plannen genoeg.

U ziet het, na 50 jaar is de Kring nog jong van hart en springlevend!

Namens het bestuur wens ik u allen fijne Kerstdagen en veel goede wensen voor 2005!

Elise Olde Rikkert
voorzitter

EEN SPRANKELENDE JUBILEUMMIDDAG

Zaterdag 13 november 2004 vierde onze Oudheidkundige Kring zijn 50 jarig jubileum in de aula van Helicon te Velp.

Ruim 200 leden van onze 450 leden tellende Kring gaven, vol verwachting, blijk van hun belangstelling en stroomden vanaf half twee Helicon binnen waar zij gelijk in jaren 50 sferen werden gedompeld: accordeonmuziek op de achtergrond en beelden van het leven in onze dorpen zetten de toon.

Om 2 uur opende de voorzitter mevrouw Elise OldeRikkert het middagprogramma.

Iedereen en speciaal de 2 burger-moeders en erelid - de eerste voorzitter - de heer J.F. van Oosten Slingeland werden door haar van harte welkom geheten.

Vervolgens memoreerde zij het vele werk en de inspanningen die de werkgroep '54 - bestaande uit de heren Walter de Wit, Arend Bulder en de dames Ietje ten Holte en Tineke Cretier - zich getroost heeft om een waardige en toch leuke viering te bewerkstelligen.

Walter de Wit kweet zich enthousiast en deskundig van zijn taak om de verschillende onderdelen van het programma aan elkaar te praten. Allereerst werden de aanwezigen toegezongen door het dameskwartet Ladycant, zij zongen beslist geen slaapliedjes zoals de 'gesproken' naam van deze groep misschien zou kunnen doen vermoeden. De dames zongen uitstekend a-capella in de Selvera /Andrew-sisters stijl, gekleed in de kleding die deze zusjes toen droegen.

Vervolgens vroeg mevrouw Geudeke de aandacht en vergastte de aanwezigen op een modeshow met kleding uit de aanvangsjaren van onze Kring. Acht charmante mannequins liepen met verve over de catwalk terwijl mevrouw Geudeke de show begeleidde met een zeer vakkundig en prettig commentaar. Wat getoond werd was eigenlijk onvoorstelbaar. Van een trouwjurk kan men zich (bij een goed huwelijk) nog wel voorstellen dat deze bewaard wordt, maar van vooral dagelijkse kleding is dit toch wel heel bijzonder!

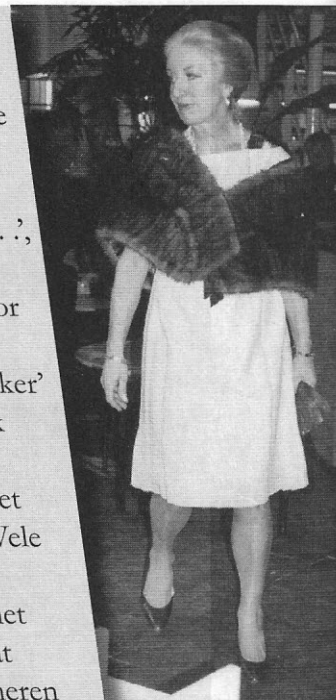

Veel kleding bleek afkomstig te zijn van leden van onze Kring. Mevrouw Geudeke vertelde dat het zo moeilijk was om, toen het idee geboren was deze show te organiseren, dames met de juiste maten te vinden. De maten van de huidige vrouwelijke jeugd zijn totaal anders dan die van de toenmalige 'bakkissen'. Hoe vele zaken in 50 jaar toch veranderen kunnen! De getoonde jurken - vele gecompleteerd met hoedjes en schoenen - ontlokten bij de dames veel oh' en ah's. De onderliggende petticoats en de voor die tijd gewaagde strandkleding deden veel van de aanwezige heren, gezien hun uitlatingen, terugdenken aan voor hun betere tijden. Het naadje van de kous werd hen evenwel onthouden!

Maar de bezige huisvrouw in de toenmalige kledij, zijnde het boegbeeld van het herinneringsboek 'Zuinigheid met vlijt . . .', ontbrak niet! De dames werden voor hun inspanningen beloond met een 'ruiker' en veel applaus. Ook mevrouw Hanneke Bulder werd voor het voetlicht gehaald. Vele uren werden door haar besteed aan het repareren, op maat maken en combineren van kleding en het oefenen, enz. voor deze show. Voor haar: 'Chapeau'!

Nog een moment van herkenning: de stem van Philip Bloemendaal in een speciaal voor deze middag samengestelde film waarvan oude Polygoon Journaals de bron vormden.

Wat gebeurt er zoal in 1954? Om te beginnen wintert het behoorlijk! Lelystad is uitsluitend over het ijs of per 'hélicoptère' te bereiken en Jeen van den Berg wint de Elfstedentocht. Audrey Hepburn bezoekt Nederland - wat was ze lief - en Heintje Davids neemt voor de eerste keer afscheid. We kijken naar de zonsverduistering door een beroet glaasje of het negatief van een foto, op straat verschijnen de eerste vrouwelijke politieagenten en de autoweg Amsterdam-Utrecht wordt geopend. We zien een aandachtig luisterende koningin Juliana en een Concertgebouw zonder glazen uitbouw. Zo vertrouwd allemaal en toch zo ver weg.

Toen was het weer tijd voor Ladycant. Wat de zangeressen ten gehore brachten viel zo in de smaak bij de aanwezigen, dat de Ladycanters na een enthousiast applaus niet aan een toegift ontkwamen. Ondertussen nam al het getoonde wat meer tijd in beslag dan voorzien en moest de geanimeerde pauze helaas wat worden ingekort.

Na de pauze was de beurt aan de 'verhalenvertellers'. Allereerst deed de heer Kool op zeer humorvolle wijze een verslag van een vergadering van de Soerense Belangen Vereniging. Gezien de onderwerpen een verslag uit de goede oude tijd.

De heer Mannes Drost vertelde vervolgens jeugdavonturen, beleefd op kasteel Rozendaal. Vooral het verhaal over de Bedriegertjes, toen bezocht door in klederdracht gestoken medelanders, gaf reden tot veel hilariteit daar deze klederdracht dragende vrouwen pas na 5 minuten in de gaten hadden dat ze drijfnat waren van al het water dat in hun lange rokken verdween.

Ook de heer Krähe - uut Rheje - deed zijn zegje en verhaalde in het 'mooie' Rhejese dialect hoe de mensen in zijn dorp over onze Kring dachten.

Ter afwisseling van de drie sprekers vergastte de wereldkampioen kunstfluiten, de heer Chatrou, ons op zijn fluitvaardigheid. Hij bracht zijn muzikale kunsten zonder begeleiding. Hij viel zeer in de smaak, zoals bleek uit het meeneuriën door de aanwezigen.

En dan: *het boek.*

Arend Bulder vertelde over de totstandkoming van 'Zuinigheid met vlijt...' en vervolgens verscheen een koeriersbedrijf per transportfiets in de persoon van de heer Ponten ten tonele met enkele pakjes met daarin de jubileumuitgave. De eerste exemplaren werden overhandigd aan onze voorzitter en op haar beurt schonk Elise Olde Rikkert deze aan de vertegenwoordigers van de Gemeenten Rheden en Rozendaal, wethouder Jansen en Henk Jacobsen, en aan onze eerste voorzitter de heer J. F. van Oosten Slingeland.

Vervolgens werd wethouder Jansen een straatnaam-bord overhandigd met daarop vermeld:

HENDRIK
KERKKAMPPAD
HISTORICUS 1890-1985

De wethouder zegde toe een mooi pad in Velp voor dit bord te zullen bestemmen, dit om de herinnering aan de man die

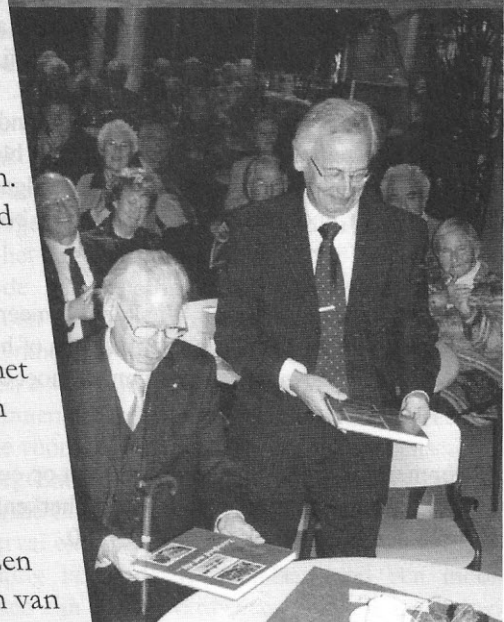

zo belangrijk was voor de regionale geschiedenis in het algemeen en voor onze Kring in het bijzonder, hij was medeoprichter en jarenlang bestuurslid, in ere te houden.

Hiermede werd de viering officieel door de voorzitter gesloten na de organisatoren bedankt te hebben voor hun inzet om er een waardige, heerlijke en goed verzorgde middag van te maken. Zij zijn hier in alle opzichten in geslaagd en ook hen viel een 'ruiker' ten deel. Nogmaals 'Chapeau'!

Men verpoosde nog enige tijd onder het genot van een glas wijn en de klanken van nostalgische muziek, ten gehore gebracht door het duo 'Balder'. Bij het weggaan werd een ieder een jubileumkwartetspel aangeboden. Een mooie herinnering aan het jubileum van de Kring.

F. Wellink

Lezers vragen antwoorden

Renbaan in Rozendaal

Van de heer Timmers uit Rozendaal ontvingen wij een vraag waar de nu volgende anekdote aan vooraf gaat:

In 1951 waren wij als Rotterdammers op vakantie in Rozendaal en logeerden wij aan de Kerklaan. Wij gingen wandelen in het Rozendaalse Bos. Op zekere dag waren wij verdwaald en omdat wij beloofd hadden op tijd voor de lunch in het pension te zijn, kregen wij toch wel een beetje haast. Wij liepen op een weg en er scheen geen eind aan te komen. Plotseling ontdekten wij een oude fiets, die wij al eerder hadden gezien: hier waren wij dus al geweest. Wij zijn wel weer thuis gekomen en daar toonde de pensionhoudster ons een oude kaart waaruit bleek dat we op de renbaan hadden gelopen, dus een rondgaande weg. Dit hadden we door de bomen en door twee bomkraters niet bemerkt.

En nu dus de vraag(vragen): Wie kan mij meer vertellen over deze renbaan? Was die voor paarden of honden. Door wie werd die baan gebruikt en wanneer moet dit ongeveer geweest zijn?

Als opmerking wordt hierbij vermeld dat op een stafkaart van 1972 een enigszins rondlopende weg te herkennen is op de coördinaten NB 194/195 en OL 449/450.

Schilderij van Apon van het hek van de begraafplaats Rozendaal

Van mevrouw Van Dijk uit Rozendaal kregen wij een vraag over een schilderij van Louis Apol. Louis Apol schilderde destijds het kerkhofaantje met de ingang van de begraafplaats op Rozendaal.

De vraag is: Is er iemand binnen onze Oudheidkundige Kring of daarbuiten die weet waar dit schilderij zich bevindt. Aansluitend vraagt zij of er wellicht andere afbeeldingen bekend zijn waar het hek van de begraafplaats van Rozendaal op zichtbaar is.

Noot: Aanleiding tot deze vraag houdt verband met het hekwerk rondom de begraafplaats, dat onlangs vernieuwd werd.

Modelhoeve Bosweg Velp

Een derde vraag kregen wij van de heer Burgers uit Velp over de Modelhoeve aan de Bosweg in Velp. Er zijn wel enige gegevens bij de redactie hierover bekend, maar die leiden nog niet tot een compleet antwoord. Wie kan ons nog meer informatie geven, zodat wij in het eerst volgende nummer hierop terug kunnen komen.

Woning op een helling van de Zijpenberg

Op de vraag van de heer Geudeke in een vorig nummer van A. & H. over de ouderdom van de woning, die hij bewoont op een helling van de Zijpenberg, is tot op heden nog geen bevredigend antwoord te geven. Wie helpt ons verder?

Co de Bruijn

Redactie Ambt & Heerlijkheid
Hogeweg 14B
6881 EC Velp
Tel 026 3640330

EEN 'NIEUW' - 'OUD' HEK GEPLAATST VOOR DE GROTE KERK AAN DE KERKSTRAAT TE VELP

CO DE BRUIJN

Het hek op de oorspronkelijke lokatie aan de Kastanjelaan vlak voordat de sloop van de villa plaatsvindt

Waarom dit hekwerk, een historische terugblik

Halverwege de zeventiger jaren van de vorige eeuw viel het oorspronkelijke hekwerk voor de kerk ten prooi aan een toenmalige moderniseringsgolf, een gebeuren dat bij meerdere historische kerkgebouwen plaatsvond. Na ruim honderd dertig jaar verdween het hekwerk voor de kerk.

Een hernieuwde belangstelling voor het veiligstellen van historisch erfgoed heeft een omgekeerde beweging tot stand gebracht. Het kerkbestuur dat nu en de afgelopen jaren de scepter zwaait voert een actief beleid om dit monument in goede staat te houden en binnen dit kader paste ook het initiatief weer een hekwerk aan de voorzijde van het kerkgebouw te plaatsen.

Een goede gelegenheid diende zich aan in het jaar 1992. De monumentale villa Casa Cara aan de Kastanjelaan 6 verkeerde al in ernstig verval en zal gesloopt gaan worden. Het hekwerk als erfafscheiding langs de Kastanjelaan zou een mooie oplossing kunnen zijn om het verdwenen hekwerk bij de kerk te vervangen. De stijl van dit hekwerk zou goed passen bij het front van de Grote Kerk. Na overleg tussen kerkbestuur en de eigenaar van Casa Cara, de heer N.E.J. Budel van aannemersbedrijf Bumé BV leidt tot resultaat. De heer Budel maakt het genereuze gebaar het hekwerk om niet te schenken aan de Hervormde Gemeente te Velp.

Wij noteren zaterdag 11 september 2004, een aantal genodigden is aanwezig in het Rondeel achter de Grote Kerk.

De oud-kerkvoogd Ir. B.D. van Schaik schetst in kort bestek hoe een 'oud' hekwerk nu als 'nieuw' gereedgekomen en vervolgens geplaatst is aan de voorzijde van het kerkgebouw. Zijn gehoor bestaat uit een speciaal gezelschap. Naast de aanwezigheid van enkele pastores, buurtbewoners, enige gemeenteleden, en mensen uit de 'bouwwereld' is er een groep vrijwilligers present die luisteren naar de naam 'Papiermeesters'. Deze papiermeesters zijn reeds vele jaren actief met het maandelijks inzamelen van oud papier ten behoeve van een stukje onderhoud aan de monumentale Grote Kerk. Werden in het verleden reeds substantiële bijdragen geleverd aan zaken binnen het kerkgebouw, zoals restauratie van het kerkorgel, kroonluchters etc., nu is een financiële bijdrage geleverd aan het nieuw geplaatste hekwerk. Toch wel een vermeldenswaardige gebeurtenis op monumentendag 2004!!

De papiermeesters en bouwers bij de onthulling van het geplaatste hek

Het hekwerk en zijn omgeving

De villa Casa Cara is waarschijnlijk in de zestiger jaren van de 19de eeuw gebouwd. De spoorlijn Arnhem – Zutphen zal korte tijd daarvoor aangelegd zijn, gevolgd door de parallel wegen aan weerszijden van de spoorlijn. De Kastanjelaan is er één van.

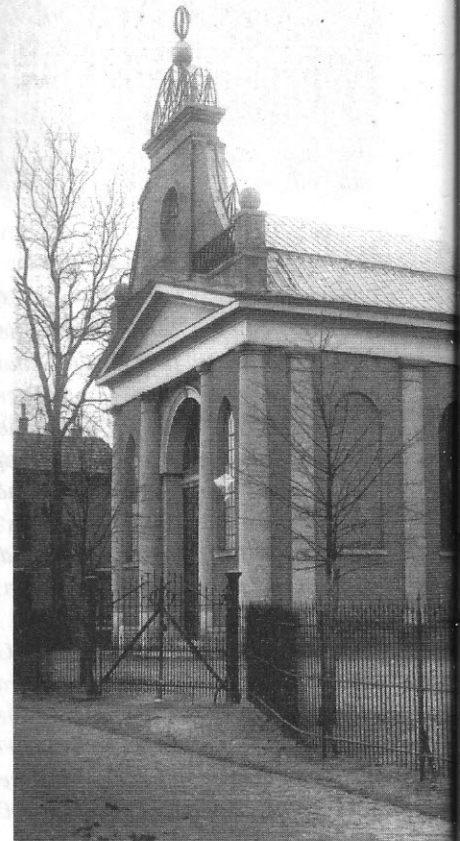
De hierboven aangegeven periode kan aangeduid worden als een overgangstijd van classicistische bouwstijlen naar de neo-stijlen (eclectische) die in de laatste periode van de 19de eeuw plaatsvonden. Aansluitend zijn er vervolgens de Jugendstil en art deco invloeden, maar dan is er inmiddels de overgang naar de 20ste eeuw.

De stijl van het smeedijzeren hek is strak en sober, tierelantijnen ontbreken vrijwel. De relatie van het hekwerk met die van de villa wordt onder meer tot uitdrukking gebracht door het hekwerk van het balkon op de 1ste verdieping identiek is aan de afscheiding langs de Kastanjelaan. Casa Cara werd naar alle waarschijnlijkheid gebouwd door de familie Avelingh. Op de kadastrale atlas Gelderland 1832, Velp, vinden wij op de zogenaamde 'kerkelanden' in de Sectie D de perceelnummers 165 en 169, die in eigendom zijn van Hendrik Aveling(h), molenaar te Velp.

Op het perceel 165 is Casa Cara waarschijnlijk gebouwd. Hendrik Aveling(h) was in bezit van de Van Lennepmolen, vandaag de dag beter bekend als Taveerne restaurant De Watermolen, hoek Kennedylaan – Hendrikus Avelinghstraat. De familie komt in de 19de eeuw in goede doen. In 1853 sticht men de fa. Gebr. Avelingh, handel in bouwmaterialen etc. Vervolgens ontstaat in de 2de helft van de 19de eeuw een familiebedrijf, die inmiddels twee steenfabrieken, twee molens, een leerlooierij etc. in bezit heeft. In dezelfde periode bouwen de Avelingh's een aantal villa's aan de Hendrikus Avelinghstraat, Stationsstraat (Sperata = bruid, geliefde) en Casa Cara aan de Kastanjelaan. (mogelijk zijn er nog meer panden door hen gebouwd).

De kosten voor verplaatsing en restauratie zijn uiteraard voor de kerkelijke gemeente. De enige restrictie die gemaakt wordt is dat het hekwerk pas verwijderd mag worden als met de sloop van het pand begonnen is. De gemeente Rheden is eveneens ingenomen met het plan om dit hekwerk met historische betekenis op deze wijze te behouden.

Maar dat de plaatsing van het hekwerk 12 jaar op zich zou laten wachten, heeft niemand kunnen bevroeden. Jarenlange procedures over de uiteindelijke bestemming van het terrein rondom Casa Cara zijn de oorzaak van deze vertraging. Maar 1½ jaar geleden was het zover. Het hekwerk wordt gedemonteerd en vervolgens gerestaureerd bij een daarvoor gespecialiseerd bedrijf in Harlingen.

Het oorspronkelijke hek

Afsluiting

Op het terrein van Kastanjelaan 6 staat inmiddels een nieuw pand met de naam Casa Cara, (casa = huis, caro, cara = geliefd) Het is nu een zorghuis en behoort tot de Siza Dorp groep.

Dit is een instelling, die een aantal zorghuizen in Arnhem en omgeving beheert. Er wonen in deze huizen mensen met een lichamelijke of geestelijke handicap.

Het wordt tijd om van de de Kastanjelaan terug te wandelen naar de Kerkstraat. Op straat voor de kerk staan een aantal papiermeesters, omwonenden en belangstellenden te wachten op de opening ceremonie van het smeedijzeren hek.. Aannemer de heer Chr. Liet, die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het plaatsen van het hekwerk, zal deze handeling verrichten.

Onder applaus wordt door hem met de bekende feestschaar het lint bij het nieuw geplaatste hekwerk doorgeknipt en heeft deze afscheiding officieel zijn plaats gekregen tot genoegen van velen.

Co de Bruijn

Geraadpleegde literatuur:

Waterraderen wentelden in Velp en Rozendaal, H.Kerkkamp, 1970

Kadastrale Atlas Gelderland 1832 Velp, Stichting Werkgroep

Kadastrale Atlas Gelderland, Arnhem, 1996

Archief Protestantse Kerk te Velp, dossier hekwerk 1992-

Aangenaam

In Rotterdam ben ik geboren en getogen in de jaren vlak na de tweede wereldoorlog. Als kind leed ik er echt onder dat er zoveel lege , lelijke plekken in die stad waren op de plaatsen waar mooie oude gebouwen en parken waren geweest.

Daar is mijn belangstelling al jong gewekt voor de historie van alles om ons heen. De geschiedenislessen op school vond ik prachtig, zowel over personen als over steden, dorpen en landstreken.

Nu wonend in Velp, prijs ik mij zeer gelukkig met allerlei kastelen, huizen en landgoederen met hun rijke historie, bijna op loopafstand.

Heel graag wil ik mij dan ook inzetten voor de Oudheidkundige Kring, om te helpen meer bewustzijn voor de oude waardevolle dingen om ons heen te bevorderen en te behouden wat er nog is.

Met vriendelijke groet,

Tanny van der Werf

Van Bewaarschool naar Basisschool

Harrie Wegman

Als beide ouders werken is er vaak behoefte aan opvang voor hun jonge kinderen. De crèche (=kinderbewaarplaats) voorziet in deze tijd in die behoefte. Maar niet alleen nu is de kinderopvang actueel, ze was het lang geleden ook al, getuige de opkomst van bewaarscholen in de 19e eeuw. Dergelijke bewaarscholen zijn dan vooral op het platteland te vinden. Kinderen van boeren en van gezinnen die zelf een klein bedrijf hebben vinden er onderdak zodat de moeders ongehinderd in het bedrijf kunnen helpen.

Een initiatief in Dieren

In 1863 wordt in Dieren de Algemeen Christelijke Bewaarschool opgericht. In het schoolreglement staat: "Het doel van deze algemeen christelijke bewaarschool is hoofdzakelijk om kinderen van minder vermogende ouders, onverschillig van welke godsdienstige geloofsbelijdenis, mits zich onderwerpende aan de schoolorde, tegen een matige betaling, wèl te bewaren en tevens te ontwikkelen." In dat schoolreglement staat ook:

"Wie te laat op de (bestuurs)vergadering komt moet 25 cent boete betalen en wie zonder meer verzuimt is f 1,00 schuldig. Voor dat geld zal snoep worden gekocht voor de kleuters."

Kinderen van twee tot zes jaar worden toegelaten maar ze moeten wel kunnen lopen en zindelijk zijn. Het schoolgeld, naar draagkracht, ligt tussen een halve cent en tien cent per week en het hoofd ontvangt f 25 per maand en heeft daarbij ook vrij wonen.

In Dieren begint men in een woonhuis in de Kruisstraat met twaalf kinderen. Dat aantal groeit snel en er worden plannen gemaakt voor de bouw van een heuse bewaarschool.

Een nieuw gebouw

In 1865 wordt op Kruisstraat nummer 8 het nieuwe gebouw officieel geopend. Er zijn dan achtentachtig kinderen ingeschreven. De bewaarschool voorziet duidelijk in een behoefte.

Tijdens de opening op 20 september 1865 houdt één van de oprichters, dominee G.W.J. Bruins, de volgende toespraak.

"Van U, o God en Vader, dale zegen neder over deze school tot wezenlijk heil voor de kinderen dcr gemeente. Amen.

Weest welkom, van harte welkom gij allen die hier zijt te zamen gekomen tot de bijwoning van de opening dezer school. Wij verheugen ons te zamen met dankzegging aan God die ons dezen dag schenkt en tot zoo gewenscht één doel hier zamen brengt.

Komt spreken wij aanstonds die vreugde en dank uit in een lied dat wij met elkander willen aanheffen, het eerste der liederen die U gedrukt zijn ter hand gesteld "Loof, loof den Heer mijn ziel..."

Een gevoel van blijdschap en dankbaarheid mag ons heden bovenal wel het hart vervullen. Wat wij zoolang reeds wenschten dat tot stand komen mogt in ons midden kwam tot stand. Wij hebben een eigen Bewaarschool voor de kinderen der gemeente. Gij weet het hoeveel de woning waarin voor 2 ½ jaar de school begonnen werd te wensen overliet. Wij zagen het al spoedig in dat onze inrichting moest worden opgeheven zoo wij geen beter en doelmatiger lokaal konden verkrijgen, en ziet na vele vergeefse pogingen werd onze aandacht gevestigd op deze plek grond. De koop

Kleuterschoolfoto uit 1932

Zittend op de voorgrond van links naar rechts:

Jozef Nas, Frans Nas, Herman Kroezen, Gerrit van Huet, Karel Scheidt, Reinie van Zeist, Nico Smit, Gerrit Brouwer, R. Reimerink, Pasman, ?, ?.

Staand achterste rij van links naar rechts:

Epi Drost, Elly Lentink, Mimi Reinders, Mimi Hendriks, Jack Jeronimus, Harrie Wegman, Wim Hoppenbrouwers, Wim van der Meren, Diny Derksen, Appie Derksen

Middelste rij van links naar rechts:

Mimi Bulsink, Sonja Levi, Annie Pasman, Tjootje Smelt, ?, Annie Schoonwater, Martha Hoorneman, Diny Jansen van Velzen

werd gesloten, de aanbesteding der school had plaats en thans mogen wij ons in de voltooiing van dit alleszins geschikte gebouw verheugen. Dit is, wij zeggen het met volle overtuiging des harte, van den Heer geschied. Hij heeft bezwaren opgeheven, en vele harten tot dezen zaak, die wij zoo vurig wenschten geneigd, en ons grooten en kleinen bijdragen in en buiten de gemeente doen toekomen ver boven hetgeen wij bidden konden of denken. Met dankbaarheid gedenken wij zoo menige verrassende gift die ons werd ter hand gesteld, en allen die tot deze stichting wel wilden medewerken. En zijn de gelden tot den bouw nog niet allen voorhanden wij vertrouwen op Hem wien het goud en zilver is, dat hij onze zaak ook zal voleindigen en bevelen U met een oog op Hem ook heden de belangen aan, waartoe bij het henengaan U de gelegenheid wordt aangeboden. Tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen en onze hulp is, ook voor de toekomst, van Hem die hemel en aarde gemaakt heeft. Hij heeft ons deze school geschonken tot wier instandhouding gij mijne vrienden door uwe Jaarlijkse bijdrage wel wilt medewerken. Onze dank komt ook daarvoor u toe die u met ons in deze nieuwe school verheugt. Onze dank komt ook toe aan den bekwamen architect wien het gegeven werd het plan tot deze stichting zoo gelukkig te ontwerpen en aan den wakkeren aannemer die met zijne medehelpers

het werk zo goed voltooiden. Ja, aan allen die eenig deel aan deze bouw hebben genomen. Deze dag is voor hen allen een vreugdedag, een dag van dankzegging aan God die hun arbeid door zoo heerlijk weer begunstigde, die hun sterkte en schraagde om het werk dat zij ondernamen ook te kunnen voleindigen. Gods zegen moge er op rusten en de Heer met Zijne Geest wonen op deze plaats. Hij zegene ook de waardige Hoofdonderwijzeres en die haar terzijde staan opdat hier menig goed zaad in het jeugdige harte moge worden uitgestrooid dat door Zijn wasdom vruchten dragen moge voor het leven en geve dat naar het Woord in den gevel geplaatst "Laat de Kinderkens tot Mij komen" hier menig kind vroegtijdig tot den groten Kindervriend worde geleid. Ja, kinderen wij wenschen het goede voor u en verheugen ons met en voor u dat gij hier eene zo aangename school gekregen hebt. Wij bidden en hopen dat gij en aan de zorg die men voor u heeft door gehoorzaamheid en vlijt zult beantwoorden en dat gij hier veel goeds zult leeren waar gij in uw volgende leven nog nut van hebben moogt. Maar ik weet het, gij zelve verlangt in een lied het gevoel van uw hart uit te spreken en daarvoor willen wij u in de gelegenheid stellen te zamen eens te zingen. De juffrouw zal u daarin behulpzaam willen zijn en ons zal uw eerste lied in deze school welkom zijn."

Groei van een instituut

In het begin hebben de leidsters geen andere opleiding dan lagere school en het voorbeeld van een voorgangster, bij wie ze als helpster rond haar veertiende jaar in dienst komen. De meeste van deze ongeschoolde jonge vrouwen vervullen hun taak met grote toewijding en naar beste kunnen. Het beroep van bewaarschooljuffrouw is dan niet beschermd, de salariëring laag en een pensioenvoorziening ontbreekt. Over de opleiding van het eerste hoofd van de Dierense bewaarschool is niets bekend.

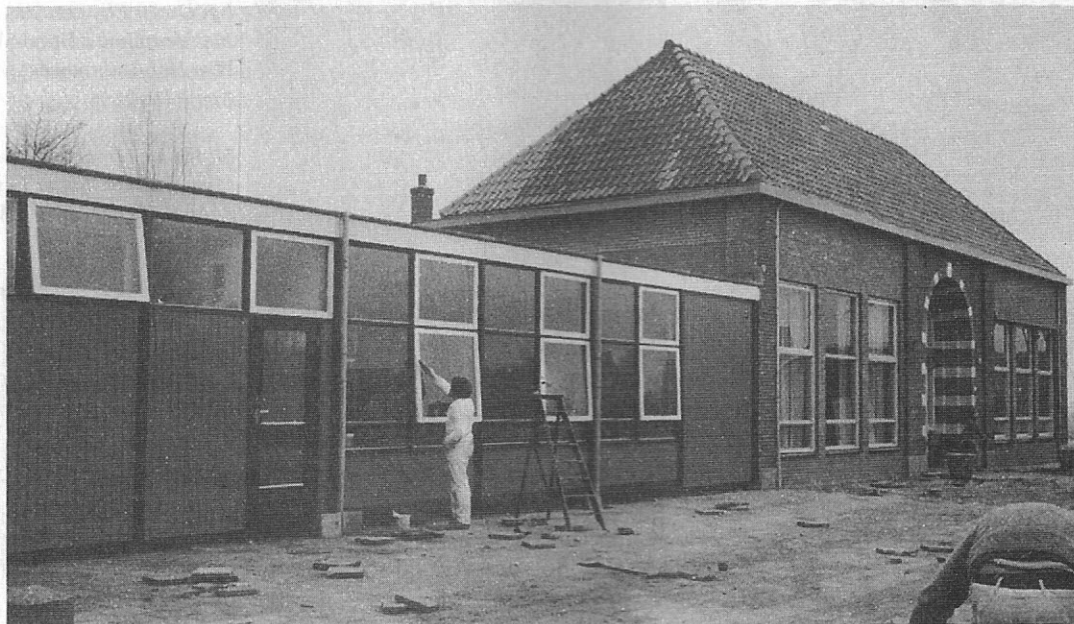
In de loop van de tijd verandert de bewaarschool van een plaats voor kinderopvang in een doelgericht vormingssysteem, de kleuterschool. Er komt een opleiding voor kleuterleidsters, garantie voor een vakkundige begeleiding van de kleuters.

Ook in Dieren krijgt de kleuterschool vorm.

Naast goed opgeleide leidsters beschikt de school over materialen voor de ontwikkeling van de zintuigen, zo mogelijk vinden bewegingsactiviteiten in de open lucht plaats, er wordt voorgelezen en gezongen en de leidsters besteden veel aandacht aan de sociale ontwikkeling van de kinderen. Nu worden kinderen vanaf hun vierde levensjaar toegelaten en de nadruk komt te liggen op het laatste woord van de doelstelling van het schoolreglement: ontwikkelen.

Als in 1965 de school haar eeuwfeest viert is het al duidelijk dat er grote veranderingen op komst zijn. De basisschool kondigt zich aan

die een doorlopende ontwikkelingslijn van kinderen wil garanderen. Via bijscholing krijgen kleuterleidsters de bevoegdheid om in elke groep van deze basisschool te werken. Een volledige erkenning van het belang van de kleuterschool is een feit als in de wet wordt bepaald dat kinderen vanaf hun vierde jaar leerplichtig zijn.

Verbouwing en uitbreiding van de school 'De Bron' in 1969

Eind jaren zeventig wordt de onderwijzerswoning aan het Schoolpad gesloopt om plaats te maken voor de kleuterschool die vanuit de Kruisstraat daarheen verhuist. Het oude gebouw krijgt een bestemming als meubeltoonzaal en later als woonhuis. De nieuwe kleuterschool wordt ingewijd als "De Bron". Die naam verdwijnt na een reorganisatie, maar het gevelbord uit de Kruisstraat "Laat de Kinderkens tot Mij komen" verhuist mee naar de nieuwe school. Herinnering aan een initiatief uit 1863 dat voortleeft in de nu ontstane basisschool "De Boomgaard".

*Zegel van Sweder van Dingden aan
de schenkingsoorkonde uit 1219*

HOF TE DIEREN

‘HOF TE DIEREN’
IN DE LATE MIDDELEEUWEN

Frits Tesser

Deel 9

DE SCHENKING VAN SWEDER VAN DINGDEN

Het beleg van Damiata was voor de Duitse Orde in meer dan een opzicht succesvol. In die periode verwierf de broederschap naamsbekendheid door haar krijgshaftig optreden en haar liefdevolle zorg voor zieken en gewonden. De broeders maakten zo'n indruk dat vermogende kruisvaarders, die getuige waren van hun durf en belangeloze inzet, zich geroepen voelden om delen van hun bezit aan de Orde te schenken. Het werk van de broeders moest ook na de verovering van Damiata voortgezet kunnen worden. Landschenkingen zouden daarbij een steun in de rug zijn. Ook de overdracht van ziekenhuizen en gasthuizen in Europa leek aan die doelstelling te beantwoorden.

Wij zagen al dat graaf Adolf van Berg tijdens dat beleg van Damiata in juni 1218 de hof te Dieren aan de Duitse Orde schonk. In een tweede oorkonde maar met een enigszins andere versie staat dat de opbrengsten van de hof bedoeld waren om een bijdrage te leveren in de kosten van de zieken- en armenzorg.^{A)} De graaf had bewondering voor het optreden van de Duitse Orde en voor de initiatieven die werden genomen, maar vooral het charitatieve werk van de broeders sprak hem aan. Dat was de voornaamste reden waarom hij de hof te Dieren schonk.

In 1219 deed Sweder, heer van Dingden, afstand van een hoeve ten bate van de Duitse Orde. Die hoeve had hij in leen van de hof 'Dieter'.

'Dieter' wordt gewoonlijk vertaald met Dieren, maar kan ook verwijzen naar Dieteren in Limburg. Om te achterhalen welke plaats wordt bedoeld, heeft de auteur alle beschikbare gegevens op een rij gezet. Na afweging van de voor en tegens kiest hij voor de vertaling van 'Dieter' in 'Dieren', zij het met enige aarzeling.

De graaf van Berg stond in zijn waardering niet alleen. Op 7 september 1219, laten Egidius Berthout en zijn echtgenote Catharina van Belle, Vrouwe van Oudenburg, (beiden waren bij de belegering aanwezig) weten, dat zij hun gasthuis in Oudenburg (tussen Oostende en Jabbeke) aan de broeders ter beschikking stellen. Aan de schenking voegden zij nog een eigenkapel toe, de Heilige Kruiskapel, die rijk met donaties was begiftigd.^{B)} In dat jaar 1219 (datum onbekend) deed ook Sweder van Dingden^{C)} een aantal schenkingen aan de Orde. De reden daarvan was de constatering dat de broeders er alles voor over hadden om zieken en ridders te ondersteunen, ook al ging dit ten koste van hun eigen middelen. Om hen financieel te steunen schonk hij een hof en twee hoeven. De oorkonde, waarin dit bekend werd gemaakt, is voor ons van bijzonder belang omdat een van de twee hoeven leenroerig was aan de Hof te Dieren.

Toen Adolf van Berg op 15 juni 1218 de hof aan de broeders schonk, waren daarbij ook de leengoederen betrokken. Dit had tot gevolg dat de leenmannen na de overdracht leenplichtig waren geworden aan de Duitse Orde. Sweder van Dingden was een van hen; hij had een hoeve van de hof in leen. Toen hij in 1219 van dat leengoed afstand deed, gaf hij de hoeve "met al zijn mensen en toebehorende goederen" terug aan de Orde, die de nieuwe leenheer was geworden.

De geste van heer Sweder zal door de broeders bijzonder op prijs zijn gesteld. Door de samenvoeging van de hoeve (mansus) met de hof (curtis) was er, financieel gezien, voldoende draagvlak voor de oprichting van een Duits Huis oftewel een commanderie. In zo'n huis woonden en leefden meerdere broeders samen onder leiding van een commandeur. Van daaruit werden de hof en de bijbehorende goederen beheerd. Zo kwam in Dieren de eerste stichting van de Duitse Orde in ons land tot stand, die spoedig door andere stichtingen zal gevolgd worden.

Hoe de eerste periode van de Dierense commanderie verliep, zal verderop uiteengezet worden. Voor ons is het nu van belang dat wij meer te weten komen over de schenkingen van heer Sweder en de oorkonde waarin deze worden vermeld. Ook ligt het voor de hand dat wij nader kennis maken met de heer van Dingden zelf. Wie was hij, wat was zijn maatschappelijke positie? Ten slotte heeft hij een rol gespeeld in de geschiedenis van de Hof te Dieren, of.... misschien ook niet! Er zijn een aantal gegevens die je doen afvragen of zijn relatie tot de hof te Dieren wel zo evident was?

A. J.J. de Geer tot Oudegein, *Archieven der Ridderlijke Duitse Orde, Balie van Utrecht, Utrecht 1971, Codex Dipl., nr. 462. Er staat letterlijk: "Ik, graaf Adolf van Berg, heb mijn hof te Dieren vrij (van lasten en verplichtingen) bestemd voor het Sint-Mariahospitaal van het Duitse Huis in Jerusalem, daarbij bepalend dat van de opbrengsten van genoemde hof blijvend hulp moet worden verleend aan datzelfde ziekenhuis en aan de armen van Christus."*

B. Origineel in het Rijksarchief te Antwerpen,

Oorkonden Pitsenburg (commanderie in Mechelen) nr. 6. Egidius Berthout werd omstreeks 1228 lid van de Duitse Orde. In 1234 wordt hij vermeld als "frater et procurator domus Theutonicorum in Brabantia". In die hoedanigheid droeg hij zorg voor de goederen van de Orde in Vlaanderen en Brabant.

C. Dingden ligt 16 km. noordelijk van Wesel, aan de oude weg naar Bocholt. Sweder, heer van Dingden, voegde zich waarschijnlijk bij de kruisvaarders die in 1217 onder leiding van

bisschop Otto I van Münster (1203-1218) op weg gingen naar het H. Land. In september van dat jaar bereikte het gezelschap Akko. Bisschop Otto overleed 6 maart 1218 bij Caesarea. Vermoedelijk heeft de groep daarna aansluiting gezocht bij de kruisvaarders uit het Rijnland. De leiding werd toevertrouwd aan graaf Adolf van Berg die in mei arriveerde. Wanneer hij in juni de schenking van de hof te Dieren aan de Duitse Orde bekend maakt, is Sweder van Dingden een van de getuigen. Zie oorkonde, A&H nr. 143, p. 34.

HEER SWEDERS OORKONDE

De oorkonde heeft bekendheid gekregen niet alleen omdat het document door de eeuwen heen gaaf is bewaard, maar vooral ook omdat het een schoolvoorbeeld is van een goed geredigeerde schenkingsoorkonde. Jonkvrouw Johanna Maria van Winter, bekend vanwege haar vele

publicaties over de Middeleeuwen, vond het de moeite waard de inhoud meer bekendheid te geven en de tekst uit het Latijn in het Nederlands te vertalen. Omdat de schenking van de Dierense hoeve onderdeel is van een aantal andere schenkingen, volgt nu de volledige tekst van de oorkonde.¹⁾ In de vertaling van mevrouw van Winter is hier en daar een wijziging aangebracht.

In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

Ik, Sweder van Dingede, wens dat het bekend zal zijn aan de nu levenden en aan het nageslacht, dat ik, gemaand door goddelijke ingeving mijn hof te Lankern en de mensen die daarin wonen, namelijk de mannen met hun vrouwen en kinderen en met alle goederen die bij die hof horen, heb aangeboden aan de broeders van het Duitse Huis in Jerusalem voor mijn zielenheil en dat van mijn vrouw en kinderen en al mijn voorouders. (Ik nam dit besluit) toen ik in het leger van Christenen voor Damiate kwam en zag welke hoge uitgaven de broeders doen ter ondersteuning van zowel zieken als ridders (in hun verzet) tegen de aanvallen van de Saracenen. (Met de schenking) wil ik de Orde voor altijd van dienst zijn.

Ook mijn hoeve in Schalkwijk, waarop Arnoldus Heymo woont, heb ik vrij (van lasten en verplichtingen) met alles wat daarbij hoort aan genoemd Huis en aan de armen van Christus gegeven. (Ik doe dit) opdat God met Zijn gelovigen zich zal verwaardigen medelijden met mij te hebben bij het bazuingschal van de Jongste Dag.

Ook heb ik ten behoeve van de meester en de voornoemde broeders afstand gedaan van de hoeve van de hof te Dieren, die ik volgens het leenrecht bezat, (en die ik) vrij van lasten met al zijn mensen en bijbehorende goederen (overdraag). Opdat dit besluit dat ik weloverwogen heb genomen, steeds geldig blijve, heb ik de beschikking, neergelegd in deze brief, met de indruk van mijn zegel bekrachtigd.

Getuigen in deze zaak zijn: heer Ernst van Wulven, Andreas van Werkhoven, Frederik van Lorik, Ludolf van Lopik, Wernbold van Werkhoven, Hugo Sturm, Albert van Bedburg, Forastus van Vorst, Herman van Senden, Godfried Monych (Monnik), Reinpoto van Budberg.

Gedaan tijdens het beleg van Damiate, in het jaar van de menswording van Christus 1219, in de zevende indictie.²⁾

goed ging. Hij meent dit te kunnen opmaken uit het gebruik van het werkwoord 'deservire', ijverig dienen, als passief tegenwoordig deelwoord (gerundivum): "curiam meam deserviendam". Sweders schenking houdt in dat de hof te Lankern voor altijd (perpetuo) ten dienste staat van de Orde, waarbij ook de mensen, de hofhorigen, zijn inbegrepen. De verandering van eigenaar brengt geen wijziging in de situatie. Zoals de hofhorigen in het verleden dienstbaar waren, zo zullen zij dat ook na de overdracht zijn.³⁾

De hoeve te Schalkwijk

De hoeve te Schalkwijk (ten zuid-oosten van Utrecht) zou eveneens een vrij erfgoed of allodium zijn geweest. De veronderstelling is gebaseerd op de woorden "libere donavi": "ik heb mijn hoeve vrij (namelijk van leenplicht en cijns) aan het Duitse Huis en aan de armen van Christus gegeven". Heer Sweder schenkt de hoeve vrij (onbelast) aan de Orde, zodat deze er in alle vrijheid over kan beschikken.

Verder valt op, dat de eerste vijf getuigen van de oorkonde uit de omgeving van Schalkwijk komen. Zij kenden de hoeve en wisten wat hij waard was. Voor Sweder van Dingden waren zij meer dan getuigen alleen. Na thuiskomst zullen de heren ongetwijfeld aan familieleden en vrienden hebben verteld over de nobele daad van hun krijgsmakker, die deze bepaalde hoeve bij hun in de buurt aan de Duitse Orde had geschonken.

De hoeve 'in de hof te Dieren'

Over deze hoeve, die leenroerig was aan de hof te Dieren, hebben wij al eerder gesproken. Mevrouw van Winter vertaalt "mansum meum... de curti Dieter" met "mijn hoeve in de hof Dieren". Wij moeten dit "in" niet al te letterlijk nemen. Een hoeve was 16 morgen groot en omvatte een aantal meestal verspreid liggende landerijen bestaande uit akkers, broekland en bos.^{E)} Daarom is het beter om "de curti Dieter" te vertalen met 'mijn hoeve 'van' of 'bij' de hof te Dieren'.

Opvallend is het werkwoord op het einde van de zin: "ik heb afstand gedaan van..." (resignavi). Dat is precies de term waar het in het leenrechtelijk spraakgebruik om gaat. Een in leen gehouden goed is geen privé bezit. Wanneer het naar de eigenaar teruggaat, schenk je dat goed niet maar doe je er in handen van de leenheer afstand van. Deze kan dan iemand anders daarmee belenen of wat ook mogelijk was: het goed kon door hem van de leenband bevrijd worden.

De tekst van oorkonde lijkt hiermee voldoende geanalyseerd. Toch is er nog een door heer Sweder gebruikte benaming die aandacht vraagt. Het betreft de naam 'Dieter'. Johanna van Winter vertaalt 'Dieter' met 'Dieren'. Daarmee sluit zij zich aan bij de gebruikelijke interpretatie. Maar 'Dieter' kan ook verklaard worden als 'Dieteren' (bij Susteren). Jonkheer J.J. de Geer tot Oudegein, die de archieven van de Duitse Orde, Balije

D. De 'indictie' was een 15-jarige cyclus die 3 jaren vóór de christelijke jaartelling begon. Het aantal voorbije cycli werd meestal niet vermeld, wel het jaartal van de cyclus. In de M.E. waren meerdere indicties in omloop. De hier gebruikte is de 'indictio Bedana', die 24 september begon en tussen 1200 en 1350 bij

de bisschoppelijke kanselarijen in Duitsland in gebruik was. Zie H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover/Leipzig 1905, p. 8-11.

E. Met 'morgen' wordt de Rijnlandse morgen

bedoeld van 8.516 m².

16 Morgen is 133.256 m² of ruim 13 ha. Een hoeve besloeg dus vele oppervlakten grond. De Rijnlandse morgen was het vermenig-vuldigingsresultaat (met marginale afwijking) van 600 vierkante Rijnlandse roeden. De Rijnlandse roede bedroeg 14,1903 m².

van Utrecht, uitgaf, merkte bij Sweders oorkonde op: "De vorm 'Dieter' wijst toch meer op Dieteren in Limburg".⁴⁾ De archivaris laat het bij deze opmerking en kiest vervolgens in de lijn van de traditie voor 'Dieren'.

Het probleem is hiermee niet opgelost. De vraag is of Sweders leenhoeve in begin van de 13e eeuw in Dieteren gelegen kan hebben? Wanneer dat het geval mocht zijn, wordt zijn leenverhouding tot de hof te Dieren minder vanzelfsprekend. Voor ons onderzoek naar de geschiedenis van de Hof te Dieren is het van belang te weten waar wij aan toe zijn.

DE HOF TE DIETEREN

De geschiedenis van de hof (curia/curtis) te Dieteren wordt bepaald door de heren van Dieteren. De eerste ons bekende heer was Winrik van Dieteren. Hij was de zoon van Winand van Houfalize (Altafalesia), heer van Gronsveld (sinds 1148), en Beatrice van Walcourt. Winriks echtgenote was N. van Heinsberg, dochter van Dietrich I van Heinsberg/Valkenburg en Isalda (Isabella) van Limburg.

N. van Heinsberg, de vrouw van Winrik, komt niet voor in 'Europäische Stammtafeln', Tafel 23, 'Die Herren von (Heinsberg und) Valkenburg'. Maar G.W.W. van den Bergh, die jarenlang onderzoek deed naar de heren van Dieteren, tekent aan dat alleen de hypothese dat Winriks echtgenote uit het geslacht Heinsberg kwam, "een maximum van ons ter beschikking staande gegevens verklaart". Alles wijst er op, dat een groot deel van de goederen en rechten van het huis Dieteren afkomstig was "uit de sfeer van het oude Huis Heinsberg".⁵⁾

Vaststaat dat Winrik niet door geboorte heer van Dieteren was. Eerst later, door zijn huwelijk met N. van Heinsberg heeft hij die positie verworven. Vermoedelijk behoorde het gebied oorspronkelijk aan de abdij Susteren.

De heren van Heinsberg hadden daarover de voogdij en verwierven successievelijk een aantal rechten en meerdere verspreid liggende stukken grond. De heerlijkheid Dieteren vormde dan ook geen aaneengesloten geheel, maar bestond uit landerijen en bossen die eigen bezit waren of in leen werden gehouden van de abdij of de graaf van Gelre. Deze laatste had trouwens het bezitsrecht van het hele gebied. In 1204 droeg Otto I, graaf van Gelre, al het allodiale goed tussen Maastricht en Roermond op aan bisschop Hugo van Luik, die hem daarna met hetzelfde goed beleende. Het ging daarbij om de bezittingen te 'Dirte' (Dieteren), 'Glene' (Geleen) en 'Wer' (Wehr, 4 km. oostel. van Sittard).⁶⁾ Dieteren was dus Gelders en is dat altijd gebleven, tenminste wat de heerlijkheid betreft. Het dorp kwam in de 15e eeuw aan het Huis van Gulik evenals Susteren, Sittard en Born.

De heerlijkheid Dieteren had een eigen hof (curtis / curia), wat te verwachten was. Voor ons is van belang dat daarvan in een charter van 1260 melding wordt gemaakt. Het betreft een uitspraak van de schepenen van Susteren over de rechten van de heren van Valkenburg en Dieteren in die plaats. In een van de artikelen wordt gezegd dat in geval van nood alleen de heer van Valkenburg de burgers van Susteren (cives Suestrenses) met klokgelui mag waarschuwen. "Maar als de heer van 'Ditren' in zijn hof (in curia sua Ditren) in gevaar verkeert, mag (ook) hij hen (de burgers) met klokgelui oproepen, (namelijk) om zijn hof te verdedigen".⁷⁾

Aan de hof waren naast het luiden van de alarmklok tevens andere rechten verbonden. Wanneer die werden verkregen, vertelt het charter niet maar zij moeten dateren van vóór 1260. In dit licht bezien is het niet uit te sluiten dat de hof al ten tijde van Dietrich I van Heinsberg, de schoonvader van Winrik, bestond. Heer Dietrich overleed in 1227.

Zijn schoonzoon Winrik kennen wij uit een document van 1230. Daarin is sprake van 27 bunder land in Opgrimbie (tussen Lanaken en Maasmechelen B.) die door Winrik aan de abdij

Hocht (tussen Lanaken en de Maas) werden geschonken. Aan de oorkonde hangt zijn zegel met in het randschrift "Winricus de Diteren". In 1241 duidt hij zich meer specifiek aan als "Winricus, dictus dominus de Dyter", Winrik, genaamd heer van Dyter.⁸⁾ De hof zal naar dezelfde plaats zijn genoemd en 'curia Dyter' of 'Diteren' hebben geheten. In het schepenprotocol van 1260 wordt gesproken van "curia Ditren", zoals wij zagen.

DIEREN OF DIETEREN, EEN PROBLEMATISCHE KWESTIE

In 1999 publiceerde M.J.H.A. Schrijnemakers in het 'Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold' een lijst met de oudste spellingen van Dieteren. Aansluitend gaf hij tevens een opsomming van de oude vormen van Dieren. Voor Dieteren kwam hij op 9 verschillende schrijfwijzen gedurende de periode van 1213 tot 1283; voor Dieren waren dat er 14 beginnend met 'Theothorne' in 838 tot en met 'Dideren' in 1269.⁹⁾

Vergelijk je de twee lijsten dan valt het op, dat er in beide opsommingen één constante is. De spelling van de plaatsnaam Dieteren heeft na de i/y-klank een 't' of 'th', bijv. Dithirn (1213, 1223), Ditren (1230, 1243/44, 1260), Dyter (1241), Dieterne (1260). Die van Dieren heeft na de i- of e-klank meestal een 'd': Diederna (1025), Thiedere (1168), Didren (1200), Dhedere (1231).

Theothorne

In de laatste serie zijn drie vermeldingen met een afwijkende schrijfwijze. De eerste is 'Theothorne', te vinden in een oorkonde van 838. De 'd' ontbreekt hier, of misschien toch ook niet helemaal. Wanneer je de 'h' laat mee resoneren, klinkt er een verre 'd' in door. Dit was voor S. Muller en A. Bouman,

samenstellers van het Oorkondenboek Utrecht, voldoende reden om in Theothorne een verwijzing te zien naar Doorn in de provincie Utrecht.¹⁰⁾

Dithere

De tweede uitzondering vormt 'Dithere'. Maurits Gysseling, samensteller van het 'Toponymisch Woordenboek' (1960) vond die benaming in een charter van 1219 van Bernard, proost te Emmerik. De hoogerwaarde heer maakt daarin bekend dat hij enkele leengoederen, die hij had teruggekregen, omwille van zijn zielenheil aan de broeders in Emmerik schenkt.

De eerste die als getuige optreedt, is Abraham de Dithere. Dat is althans de naam zoals Gysseling hem leest. 'Dithere' verwijst volgens hem naar 'Dieren'. Het 'Emmericher Urkundenbuch', dat in 1999 verscheen, heeft echter een andere lezing. De eerste getuige blijkt niet 'Abraham de Dithere' te zijn, maar 'Abraham de Dithem'. Aangezien het een kritische uitgave betreft, lijkt de laatste weergave de juiste. 'Dithem' doet denken aan Didam. De getuigenlijst wijst in dezelfde richting. Alle getuigen komen uit Emmerik en omgeving: uit Herwen, Doetinchem, Etten, Silvolde, Gendringen, Netterden en Hees (bij Emmerik).¹¹⁾ 'Dithere' kan dus gevoeglijk van de lijst met oude benamingen voor Dieren geschrapt worden.

Dieter

Wanneer wij de laatste lijst opnieuw bekijken valt het op hoe weinig 'Dieter' overeenkomt met de overige schrijfwijzen. Laten wij de verschillende benamingen eens op een rij zetten: Theothorne (838), Diederna of Diederne (1025), Thiedere (1168), Didren (1200), Diderin (1218), Diedirn (1218), Thederen (1218), Dieter (1219), Didren (ca. 1230), Dhedere (1231), Dyderen (1269), Dideren (1269).

Uit de opsomming valt maar één conclusie te trekken: 'Dieter' hoort niet thuis in dit rijtje. De naam past beter bij de vormen die naar Dieteren verwijzen en een 't' in het midden hebben. Wij noemden er al enkele, maar geven volledigheidshalve ook de andere: Ditheren (1224, 1294/95), Dithern (1225), Diethern (1243/44), Dytere (1263), Dytren (1283).

Ondanks de opvallende overeenkomst van 'Dieter' met Dieteren kiezen de historici voor de vertaling van 'Dieter' in Dieren. De reden zal zijn, dat de geschiedenis van de hof te Dieren in het begin van de 13e eeuw meer aanknopingspunten biedt dan die van Dieteren. Van de Dierense hof weten wij dat die in juni 1218 in het bezit van de Duitse Orde kwam. Van enig bezit van de Orde in Dieteren is niets bekend. Of anders gezegd, wanneer de hoeve die Sweder aan de broeders afstond in Dieteren had gelegen, zou de Orde in die plaats of in de omgeving daarvan enig bezit gehad moeten hebben. Welnu, daar is nooit enig bewijs van gevonden.

Een ander punt is de toestemming van de leenheer die nodig was om een leengoed aan derden te schenken. Het leenrecht hield in dat een leenman een leengoed nooit mocht vervreemden. Zoals wij eerder zagen, was de Duitse Orde in 1218 eigenaar van de hof te Dieren geworden. Hoofd van de Orde was Herman van Salza die evenals Sweder van Dingden deelnam aan de belegering van Damiate. Wanneer wij ervan uitgaan dat de hoeve een leengoed van de hof te Dieren was, dan was het verlof om daarvan afstand te mogen doen ten gunste van de Orde niet meer dan een formaliteit. Herman van Salza was immers namens de Orde de leenheer aan wie de leenman i.c. Sweder van Dingden het leengoed teruggaf.

Anders ligt de kwestie wanneer de hoeve een leengoed van de hof te Dieteren zou zijn. Dan had Dietrich van Heinsberg de toestemming voor de schenking moeten geven. De vraag is, hoe Sweder van Dingden die had kunnen bemachtigen? Voor zover

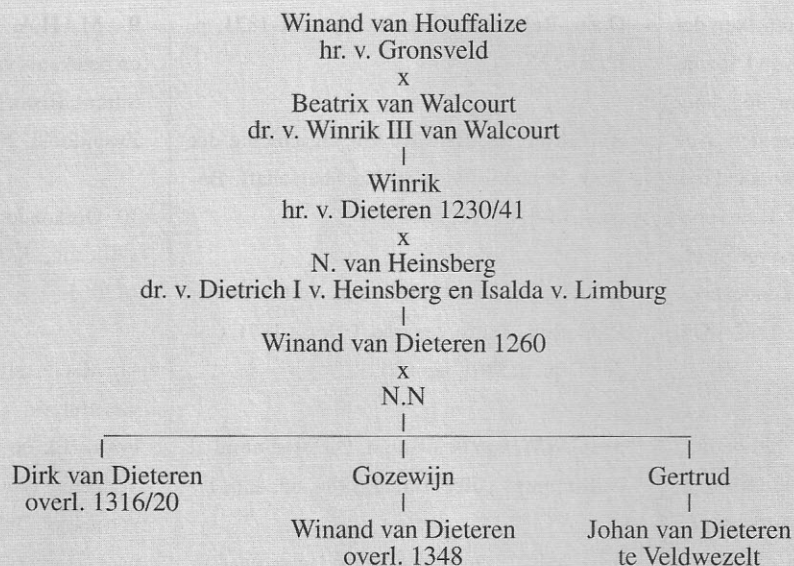
De heren van Dieteren hadden bezittingen binnen Susteren, lenen bij Roosteren, Visserweert, Veldweselt B., Nieuwstad, en goederen in Asselt, Swalmen en Elmpt D.

wij weten, is Dietrich van Heinsberg niet met de kruisvaarders naar Egypte getrokken. Was hij daar geweest dan had zijn naam zeker onder Sweders oorkonde gestaan. Het ging immers om zijn bezit dat aan de Orde werd afgestaan.

Een bijzonderheid is wel, dat Dietrichs broer Arnold aan de belegering van Damiate heeft deelgenomen. Evenals graaf Adolf van Berg kwam hij in het begin van de oorlog om het leven. Dat gebeurde in de tweede helft van 1218. De oorkonde van Sweder van Dingden dateert uit 1219. Zou hij in naam van zijn broer Dietrich de kwestie van de schenking alsnog hebben kunnen regelen?

HEREN VAN DIETEREN

Winrik, heer van Dieteren, was een telg uit het adellijke geslacht van Houffalize in de Ardennen. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van het huis van Dieteren door zijn huwelijk met een dochter van Dietrich I van Heinsberg. Toen begin 15e eeuw de laatste nakomeling stierf, gingen de heerlijkheidsrechten van Dieteren naar de verwante Nicolaas Hoen, heer van Hoensbroek.

Bij de afweging of de hoeve een leengoed van de hof te Dieren of van de hof te Dieteren was, spelen ook de getuigen onder aan de oorkonde een rol. Zij zouden in drie groepen ingedeeld kunnen worden. De eerste groep bestaande uit vijf man zijn de getuigen van de schenking van de hoeve in Schalkwijk. Zij komen allen uit die buurt. Een andere groep (de laatste drie namen) zijn de getuigen van de hof in Lankern. Zij komen uit die omgeving: Herman van Senden (z.w. van Münster), Godfried Monych, lid van een aanzienlijke familie in Bocholt,¹²⁾ en Reinpoto van Budberg (z.o. van Rheinberg). Wanneer de getuigen streekgenoten zijn, mag van de drie overigen verondersteld

worden dat zij uit de buurt van Dieren kwamen, ervan uitgaande dat met de hof Dieter de hof te Dieren wordt bedoeld.

Maar dit blijkt niet het geval. Zij komen uit het gebied tussen Maas en Rijn, oostelijk van Dieteren. Van Hugo Sturm kan niets gezegd worden. Die naam is te algemeen. Maar Albert van "Batburk" zou uit Bedburg (n.o. van Jülich) kunnen komen en Forastus van Vorst kwam waarschijnlijk uit Vorst (z.o. van Krefeld).

Of de indeling van de getuigen in drie groepen beantwoordt aan de intentie van de opsteller van de oorkonde, blijft de vraag. De concretere gegevens van de hof te Dieren, zoals eerder opgemerkt, bieden meer zekerheid. Vandaar dat bij de vertaling van 'Dieter' de voorkeur gegeven wordt aan 'Dieren'. In de tachtiger jaren van de vorige eeuw werd in het tijdschrift 'Heemklank' (van de heemkring te Dieteren) nog een poging ondernomen om 'Dieter' te verklaren als 'Dieteren', maar de argumenten die de stelling moesten onderbouwen, konden de toets der kritiek niet doorstaan. Bij de keuze voor Dieren is niettemin enige terughoudendheid op zijn plaats. Per slot van rekening is de juiste verklaring van het toponiem 'Dieter' nog niet gevonden.

Noten

1. J.J. de Geer tot Oudegein, Archieven der Ridderlijke Duitsche orde, Balie van Utrecht, Kemink 1871, Codex Dipl. Bd.II, nr. 463. Voor de vertaling baseert J.M. van Winter zich op de transcriptie van K. Heeringa, Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, dl. II, nr. 668. De oorkonde, zij het onvolledig weergegeven, is ook te vinden bij L. Sloet, Oorkondenboek Gelre en Zutphen, 's-Gravenhage 1872-1876, nr. 453.

2. J.M. van Winter, Johanniters, Tempeliers, Duitse Orde, drie geestelijke ridderorden, Kampen 1969, p. 1. De tekst werd op een plaats aangevuld. In het origineel staat bij de schenking van de hoeve in Schalkwijk: 'libere donavi', ik heb hem vrij (van lasten en verplichtingen) aangeboden. Dit 'libere' ontbreekt in de transcriptie van K. Heeringa. Verder wordt 'magister' vertaald met 'grootmeester'. De titel (magister magnus) komt echter pas rond 1230 in gebruik. Voor die tijd werd gesproken van 'meester' (magister). Zie de notitie van J.J. de Geer tot Oudegein, Archieven der Ridderlijke Duitsche Orde, Geschiedenis der Duitsche

Orde, Balie van Utrecht, Utrecht 1871, p. LVIII-LIX.

3. F. Reigers, Beiträge zur Geschichte der Stadt Bocholt und ihrer Nachbarschaft, Bocholt 1891, p. 192, noot 6.

4. J.J. de Geer tot Oudegein, Archieven der Ridderlijke Duitsche Orde, Utrecht 1871, Codex Dipl. nr. 463, noot 2.

5. G.W.W. van den Bergh, Dieteren altijd al oudlimburgs?, Heemklank 1984, afl. 4, p. 17.

6. L. Sloet, Oorkondenboek Gelre en Zutphen, 's-Gravenhage 1872-1876, nr. 410.

7. G.W.W. van den Bergh, Heemklank 1983, afl. 4, waar zowel de Latijnse tekst als de vertaling van het schepenuitspraak zijn afgedrukt.

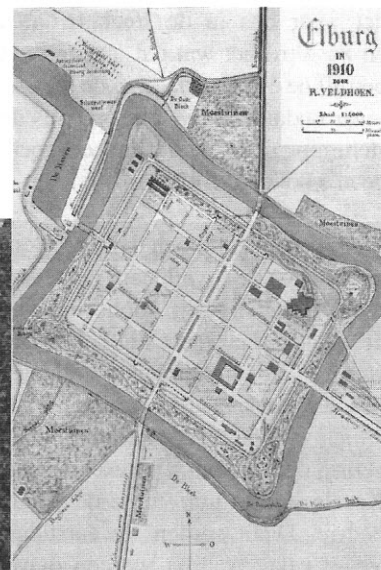
8. J. Habets, De archieven van het kapittel der Hoogadellijke Rijksabdij Thorn. Eerste deel, Chartres en andere bescheiden van 966 tot 1550, 's-Gravenhage 1889, p. 16.

9. M.J.H.A. Schrijnemakers, De herkomst en betekenis van een vijftal plaatsnamen rond Sittard, Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold, 20(1999)74-76.

10. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, uitg. S. Muller en A. Bouman, Utrecht 1920, dl. 1, nr. 63, noot 17.

11. M. Gysseling, Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226), Tongeren 1960, p. 269. Bij het onder Dieren vermelde 'Dithere, 1219' verwijst de auteur naar 'D Em 6', dit is: Düsseldorf Hauptstaatsarchiv, Emmerich (nr.) 6. Het 'Emmericher Urkundenbuch, Urkunden 828-1355' d.d. 1999 werd samengesteld en bewerkt door Ulrike Spengler-Reffgen.

12. De eerste vermelding van deze patriciersfamilie is te vinden in een oorkonde van 1200. In twee latere oorkonden (1308 en 1343) is sprake van 'Hermannus dictus Monych'. F. Reigers, p. 123, noot 18.

Stadsplattegrond van 1910

Veslag van
Peter Clous
en
Ans van Manen

Na de lezing over het fort Pannerden van de heer Hemmen in april van dit jaar, leek ons een excursie naar dit fort een logisch vervolg. Dit plan bleek echter niet te verwezenlijken, dus bedachten wij een andere bestemming, die volgens ons historisch gezien zeker zo interessant was.

Het werd het vissersstadje Elburg met haar oude en bewogen geschiedenis, met muren, wallen en vestingwerken. In de 14^e eeuw een Hanzestad aan de Zuiderzee, belangrijk voor de haringvisvangst en later na het verzanden van de haven, een belangrijke schakel in de internationale veehandel.

Hoewel na 1500 de gouden eeuw van Elburg voorbij was, is er nog genoeg van die oude glorie terug te vinden. De Oudheidkundige vereniging van Elburg "Arent thoe Boecop" bleek ons graag in hun mooie stad te willen rondleiden en ons na afloop van de wandeling in hun verenigingsgebouw te willen ontvangen met een kopje koffie of thee.

Van dit aanbod hebben wij natuurlijk graag gebruik gemaakt. En zo vertrok de bus om half negen uit Velp om via de opstapplaatsen in de dorpen Rheden en Dieren naar Elburg te rijden. De bus was vol en de lucht was grijs. Elke dag in augustus had de zon geschenen, maar op vrijdag de 27ste besloot

het weer ons in de steek te laten en zo werd het wat dat laatste punt betreft de droefste dag van de maand, maar ondanks de vele regen was de stemming onder de deelnemers goed, geen enkele klacht!

Elburg is niet alleen bekend door haar historische verleden, maar ook doordat het bedrijf Biohorma van dr. Vogel daar gevestigd is. Daar worden de natuurgeneesmiddelen met de voor de meeste mensen bekende naam dr. Vogel gemaakt. Omdat ook het heden belangrijk is, maakte een bezoek aan dit bedrijf deel uit van onze excursiedag.

Keurig om 10 uur stopte de bus dan ook voor deur van dit bedrijf. Daar werden we eerst ontvangen met koffie en dr. Vogel cake, waarna we een diavoorstelling kregen over de bloemen en planten die gebruikt worden voor de diverse natuurgeneesmiddelen en over het productieproces. Daarna werden we in 2 groepen, met paraplu's bewapend, in de tuinen rondgeleid. Er mochten heerlijk ruikende kruiden geplukt worden en doordat wij aan het eind van de rondleiding nog gesterkt werden door een glas vitaminesap en een schijfje gezond gezouten komkommer, kwamen wij na een korte busrit zonder verkoudheden in het restaurant De Haas aan, dat net binnen de poorten van Elburg ligt. Daar genoten we niet alleen van de uitgebreide koffietafel, maar kwamen we ook weer op temperatuur.

Na de lunch begon de rondleiding door Elburg. Ons gezelschap werd in drie groepen verdeeld en elke groep ging met zijn eigen gids op stap. Aangezien de gidsen niet dezelfde route liepen, kan er enig verschil bestaan tussen wat men zoal gezien heeft. De wandelingen gingen door steegjes en langs hofjes, het middeleeuwse Agnietenklooster, het raadhuis Arent thoe Boecop, langs de kostschool (voormalig weeshuis) van admiraal van Kinsbergen, de Munt, de theekoepel, langs de walhuisjes met de touwslagerij. Wat alle groepen als gemeenschappelijke punten hadden waren de muurhuisjes, de synagoge, na de oorlog alleen nog in gebruik bij de plaatselijke muziekvereniging, en de prachtige St. Nicolaaskerk die door zijn afgeknotte torenspits van verre herkenbaar is.

Gevelsteen geplaatst bij het weeshuis van de Wel-doener Van Kinsbergen

Muurhuisje. Wel te bekluren niet te bezichtigen

Een prachtig interieur met een gedenksteen voor Maria Catharina Feith, die een weldoener voor de armen was. Dat er gestemd en geoefend werd voor een orgelconcert werkte mee aan de sfeer in de kerk.

De rondleidingen eindigden in het Gruithuis, het verenigingsgebouw van de oudheidkundige vereniging Arent thoe Boecop, een prachtige oude gerestaureerde stadsboerderij. Onder het genot van koffie, thee en cake werd ons nog iets verteld over de vereniging (1800 leden!), hun werkzaamheden en over Elburg. Weer opgedroogd en opgewarmd liepen wij onder onze onafscheidelijke paraplu's naar de bus, die buiten de stadspoort op ons wachtte en die ons weer keurig naar onze eigen dorpen terugreed.

VERSCHENEN

Het boek met de titel 'Zuinigheid met vlijt . . .' - de jubileumuitgave van de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan - is verschenen. Het boek geeft een mooi tijdsbeeld van ons leven in de periode rondom 1954, het oprichtingsjaar van de Kring. Het omvat 216 pagina's, die rijkelijk voorzien zijn van illustraties uit die periode.

De afmeting is 21x29 cm en de prijs bedraagt € 19,50 in de boekhandel, voor leden van de Kring € 17,50 met inlevering van de bon, die gevoegd was bij de vorige Ambt & Heerlijkheid.

Het boek is te verkrijgen bij de volgende boekhandels:

Jansen & De Feijter	The Read Shop	Bruna
Emmastraat 6	Groenestraat 46	Calunaplein 108
Velp	Rheden	Dieren

Tevens is het boek te verkrijgen bij de bestuursleden van de Kring:

Elise Olde Rikkert	Harry Bruil
Telefoon: 026 3646618	Telefoon: 026 3617864
E-mail: e.olderikkert@planet.nl	E-mail: harry.bruil@wanadoo.nl

Zuinigheid met vlijt...
Probleem van de samenleving: het economische leven rond 1954 in de gemeenten Rheden en Rozendaal

50 Jaar Ambt & Heerlijkheid

Ambt & Heerlijkheid
een uitgave van de
Oudheidkundige Kring
Rheden - Rozendaal

50 Jaar Ambt & Heerlijkheid

1954-2004 Oudheidkundige Kring

Oudheidkundige Kring Rheden - Rozendaal 50 Jaar

Vijftig Jaar Oudheidkundige Kring Rheden